

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XXXV

септембар—октобар

Број 5

YU-ISSN 003-2563

ИЗВОРНИ ЧЛАНЦИ

UDK — 368.1/3+338.22

*др. Антоније Тасић,
професор Економског факултета у Суботици, у пензији*

ОСИГУРАЊЕ ИМОВИНЕ И ЛИЦА У УСЛОВИМА СПРОВОЂЕЊА ДУГОРОЧНОГ ПРОГРАМА ЕКОНОМСКЕ СТАБИЛИЗАЦИЈЕ

1. ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ — ДЕФИНИСАЊЕ ЗАДАТКА

Подаци о пословању заједница осигурања (и заједница реосигурања) садржани су у повременим извештајима Удружења осигуравајућих организација и самих заједница (ре)осигурања, а у стручним часописима, посебно у часопису „Осигурање и привреда“, анализирани су и из разних критичких углова ти подаци (1). Наш приступ биће селективно проблемски: задржаћемо се на критичкој анализи само оних података о пословању наших заједница (ре)осигурања који су релевантни са гледишта остваривања циљева Дугорочног програма економске стабилизације имајући у виду пре свега, мере које садржи Антиинфлациони програм, пошто и заједнице (ре)осигурања спадају, поред банака, у изразито новчане институције.

Ни у Дугорочном програму а нити у његовом „Антиинфлационом програму“ као првом документу којим се конкретизују „полазне основе“ Дугорочног програма, осигурање није нигде изричито поменуто, али је за зналце суштине осигурања, односно познаваоце његовог механизма и оно ту, између многих редака ових важних стабилизационих докумената. Уосталом, модерно осигурање се у економској науци, у дефинисању његових функција — непосредних и посредних, третира управо и првенствено као фактор привредне стабилности (2).

(1) Вид. нпр. у бр. 6—7/1985. часописа „Осигурање и привреда“ чланак Р. Лазаревића, а такође и чланак М. Јововића у часопису „Осигурање удруженог рада“ (бр. 3/1985).

(2) О томе у нашем чланку објављеном у часопису „Економист“ бр. 5—6/1949, под насловом *Улога осигурања у нашој социјалистичкој привреди*, а такође у књизи (докторској дисертацији) др Р. Трифуновић, *Осигурање као фактор привредне стабилности*, 1979.

Ми ћемо, међутим, поред одабраних података о пословним резултатима заједница (ре)осигурања, овде у фокус наших разматрања ставити и неке појаве у нашем осигурању, односно реосигурању које не представљају никакав пословни аспект у овој делатности али се тичу самог система (ре)осигурања. Код тога, нећемо моћи да избегнемо ни полемику с неким, по нашем мишљењу научно неодрживим, ставовима у вези са потребом даљих прогресивних промена у области осигурања. Вероватно се у нормалним условима не бисмо ни освртали на мишљења која нису научно заснована, али у садашњим нашим тешкоћама, кад смо, да бисмо изашли из кризе, суочени с нужношћу одлучног и упорног спровођења Дугорочног програма економске стабилизације, мора се много осетљивије и брже реаговати на конкретне ставове које оцењујемо погрешним, поготову ако су они који их заступају на местима са којих могу и предузимати практичне мере на линији таквих ставова. Мотивисани смо, дакле, не само (или бар не толико) тежњом да се научно сазнање потврди, него много више страхом да би остваривање погрешних ставова могло још више продубљивати постојећу кризу. Ради се, другим речима, о научној одговорности али, такође, и о личној грађанској одговорности да се не остане пасиван пред настојањима и покушајима за које смо убеђени да иду у погрешном смеру од онога који има у виду Дугорочни програм економске стабилизације, односно од онога који треба да значи прогресивни развој.

Овакав приступ, наравно, обавезује, такође, на критички осврт и на неке појаве и елементе који се не тичу само осигурања него су ширег значаја, али као да су у осигурању некако наглашенији него другде — због његове специфичне природе односно његове заснованости, више него остале привредне делатности, на научним поставкама и сазнањима (актуарска основа, заснована на рачуну вероватноће, односно законима случаја, etc.). То би био кадровски аспект проблема.

2. РЕЛЕВАНТНЕ ПОСТАВКЕ ДУГОРОЧНОГ ПРОГРАМА ЕКОНОМСКЕ СТАБИЛИЗАЦИЈЕ

У свакој поставци Дугорочног програма осигурање би могло, мање-више, да нађе и себе. У том погледу су значајне, пре свега, основне карактеристике садашњег стања из Програма — које бисмо могли да резимирамо како следи: аутархична оријентација, са свим њеним негативним последицама; висока инфлација и уопште превисока платежно способна тражња изнад реално фирмираног друштвеног производа и дохотка; неадекватан механизам расподеле (примарне и секундарне), што, између осталог, доводи и до преливања амортизације у доходак (и, дакле, у потрошњу); противуречности између ниске акумулативности и оријентације на велика инвестициона улагања.

Од појединих задатака постављених Дугорочним програмом требало би, као важне за нашу анализу појава у осигурању, издвојити следеће:

— заостравање борбе за коришћење економских критеријума, посебно у сфери инвестиционих улагања;

— повећање ефикасности привређивања;

— чврсто држање потребних пропорција у расподели националног дохотка (где је, свакако, битан елемент и издвајање у осигуравајући фонд);

— оштрија друштвена политика у односу на губитке у радним организацијама (и, у том оквиру, евентуално снижавање амортизационих отписа само под условом да се касније надокнади изгубљена амортизација).

3. ТЕКУЋИ РЕЗУЛТАТИ У НАШЕМ ОСИГУРАЊУ И ПРОБЛЕМИ КОЈЕ ОНИ ОТВАРАЈУ

а) Имовинска осигурања

Подаци о кретању премије осигурања у нашој земљи, за све врсте имовинских осигурања (тј. без осигурања живота), показују да је премија, изражена у динарима, у једном сталном порасту, и да је стопа тога пораста нарочито висока последњих година. Ево тога кретања:

(у динарима)

1968.	1,963.166
1972.	4,846.468
1975.	9,212.019
1977.	12,024.557
1979.	18,172.497
1980.	23,267.702
1981.	31,921.733
1982.	44,302.499
1983.	61,519.706
1984.	92,378.001
1985.	159,715.821

Овакав пораст би се, наравно, у нормалним, односно стабилним монетарним условима морао оцењивати као веома позитиван — означавао би један сталан, последњих година чак веома успешан развој осигурања, у смислу једног снажног и све потпунијег обухвата народне имовине у јамство осигурања. Пошто је, међутим, нарочито последњих година, у нас јако изражена инфлација (у најјачем степену управо гих последњих година знатног повећања сума прикупљених на име премије осигурања) — за стварно стање се мора рећи да нимало не задовољава. Одржавању нормалних вредносних односа у осигурању и у условима високе инфлације могло би служити једно континуелно прилагођавање (повећавање) сума осигурања, па сходно и премија, стопи инфлације, али такво стално повећавање и у релативно нормалним условима представља одређени проблем, а кад је привреда у кризи — проблем је готово нерешив. Адекватна повећања биће права реткост, и према томе ће привреда западати, у погледу заштите од штета случајнога карактера

(коју иначе пружа осигурање), све више у тзв. *подосигурање* — које означава, гледано економско-суштински, само делимичну заштиту од ванредних случајних штета. Осигурање, дакле, у таквим условима не може у потпуности да испуни улогу коју иначе има у привреди.

Слику о неповољности стања у осигурању у условима инфлације употпуниће и преглед односа техничке премије и исплаћених штета. За последње три године, тај однос је у имовинским осигурањима био:

	(у динарима)			
	1982.	1983.	1984.	1985.
Техничка премија	44,302.499	61,519.706	92,378.001	159.715.821
Штете	38,911.812	51,168.727	78,365.597	130.552.863
Учешће штета у техничкој премији (у %)	88%	83%	85%	82%

Неки у анализама пословних резултата у осигурању (3) са правом указују да је ово учешће штета у техничкој премији још и веће ако се узму у обзир и настале а још неликвидиране штете; а, такође, да вишак учешћа преко 80% у ствари представља технички губитак.

Ако је ипак, финансијски резултат наших заједница осигурања позитиван, то — у анализама пословних резултата исправно истакнуто — произлази од камате, у последње време високе, која се постиже на пласманима средстава осигурања. У првој анализи наведеној у фусноти (1) наводи се, на пример, да наплаћена камата у просеку финансијског резултата заједница осигурања учествује са 59,7%, а да је код три заједнице осигурања наплаћена камата чак већа од укупног финансијског резултата. У теорији осигурања се, истина, сматра да је камта, као елемент премије, једини елемент који смањујуће делује на њу (премију) — али се код тога очигледно има у виду нормална ситуација, са мање-више нормалним величинама камата, а не, као сада код нас, с интервенционим каматама, које у суштини представљају, пре свега, инструменте за компензацију (делмичну) губитка вредности услед инфлације, и које су, дакле, већ по тој својој природи, абнормално високе и привременога карактера.

Према томе, тешко би се могла да брани нека позитивна оцена пословних резултата у нашем осигурању, и — реалистички гледано — морало би се, напротив, констатовати да је отворен проблем довољности премије, а онда, у таквој ситуацији, морали би се појачати напори да се што више одговарајуће утиче на све елементе од којих стварно зависе резултати у осигуравајућој делатности — пре свега да се, појачаном превенцијом у свим могућим облицима (непосредним и посредним), штете сведу на неизбежну меру, а да се трошкови осигурања, унапређењем и уопште бољом организованошћу рада у радним заједницама у оквиру заједница осигурања у свим могућим видовима, смање колико год је то могуће.

(3) Вид. фусноту под (1).

На овакав однос чупајуће и стално релативно смањивање резерви сигурности у заједницама осигурања. Следећи преглед показује то неповољно кретање:

(у динарима)

Година	Техничка премија	Резерве сигурности	Однос у %
1980.	23,267.702	10,895.421	46,8
1981.	31,921.733	12,856.240	40,3
1982.	44,302.499	17,201.579	38,8
1983.	61,519.706	23,698.773	38,8
1984.	92,378.001	31,889.375	34,5
1985.	130,552.863	48,793.835	37,4

Из ове табеле, као и из оне о односу техничке премије и штета, следи да учешће резерви сигурности у техничкој премији опада, док учешће штета у техничкој премији расте из године у годину. Или, друкчије речено: штете вредносно расту брже од техничке премије, док се резерве сигурности смањују. А то значи мању оспособљеност осигурања да привреди пружи беспрекорну заштиту од ванредних штета случајнога карактера. Такав нижи степен оспособљености значи још, у консеквентном низу, и потребу да се, ради заштите од стихијних штета и оних случајнога карактера уопште, више ослањамо на инострано осигурање односно реосигурање — што би, са своје стране, по правилу негативно утицало на платни биланс земље. Пошто је дух Дугорочног програма економске стабилизације да се мора, пре свега, радити на побољшању наше платнобилансне ситуације, мирење са поменутим нивом степеном оспособљености нашег осигурања представљало би нешто што је супротно том Програму.

Свакако се чисто политичком мотивисаношћу да се, у садашњим тешким условима у нашој привреди, овој у што већој мери олакша финансијски положај — неке заједнице осигурања (4) уводе праксу враћања привреди тобожњих вишкова својих прихода над исплаћеним оштетама по основу осигурања. Кажемо „тобожњих“, јер — као што смо видели — стварних вишкова нема, и да се, напротив, поставља питање повећавања премијских стопа. Кад се још има у виду да се резерве сигурности релативно смањују уместо да расту — ради обезбеђења успешне тзв. компензације ризика у времену, онда мора бити јасно да, у суштини, враћање тобожњих вишкова значи једну сасвим погрешну ствар. Значи, другим речима, трошење нужних резерви, дакле неку врсту *дезинвестирања*, а то је, поред осталог, и у директној супротности са циљевима Дугорочног програма економске стабилизације (као повећање потрошње које није засновано на повећању производње, односно продуктивности рада).

(4) ЗОИЛ „ДУНАВ“, Београд.

б) Осигурање живота

Са гледишта циљева економске стабилизације, осигурање живота је од посебног значаја. Оно се, наиме, сматра најусавршенијим видом штедње — јер је наменско и дугорочно. Као и на сваки други облик штедње, инфлација и на осигурање живота негативно утиче. Претпоставка и за његов развој јесте стабилна монетарна ситуација, и чак је то много израженије код њега но код осталих видова штедње — управо због његове дугорочности и наменске везаности. И отуда је готово право чудо што у условима високе, нарочито тзв. спиралне инфлације ово осигурање уопште може да опстане. Објашњење свакако лежи у традицији, односно навици осигураника, и у њиховој спремности да се у свим условима брину за будућност — своју и своје породице. И баш због овакве позитивне склоности осигураника, ова грана осигурања (на коју, дакле, новчани сломови погубно делују) може са своје стране врло позитивно да делује на монетарну ситуацију у земљи, у смислу њеног стабилизирања.

Због тога, а имајући у виду, такође, социјално-политички аспект и значај овога осигурања, у многим земљама му, кад је монетарна ситуација инфлациона, поклањају посебну пажњу; предузимају се, наиме, мере за одржавање реалне вредности математичких резерви које се формирају у осигурању живота. То се најчешће врши применом тзв. индексације, што ће рећи повременог ревалоризовања математичких резерви (па, сходно, и осигураних сума) у складу, мањем или већем, са стопом инфлације. Тиме се не само успешно отклања блокада у токовима овога осигурања, до које долази због истапања математичких резерви у дејству јаке инфлације, него се и даје снажан замах развоју осигурања живота уопште, и резултат је да се сада у осигурање снажно привлаче и они који су иначе релативно небрижни за будућност и обично нису склони закључивању уговора о осигурању живота. У неким земљама је као последица оваквих интервентних мера настајао прави бум у осигурању живота — какав је случај, на пример, био у недавној прошлости у Израелу (5).

Ми смо пре више година (1974) иницирали предузимање неких мера смишљених на одржавање реалне вредности математичких резерви, као претпоставке за јачи развој овог тако корисног вида штедње, и припремили одговарајућу студију за потребе ЗОИЛ „Дунав“ али је, на жалост, све остало на томе. Наша основна идеја је била да се математичке резерве улажу у реалне вредности (некретнине) или у оне хартије од вредности по којима се гарантује исплата реалне вредности, и да све ове реалне вредности представљају издвојену наменску имовину која би служила искључиво за ревалоризовање осигураничких права по односним осигурањима. То би био систем „застворено-кружног кретања“ средстава која представљају математичку резерву.

Мислимо да садашња политика тзв. реалне камате, без обзира што се — као што смо већ напоменули — у ствари не ради о камати, и што се вероватно неће као систем моћи дуже време да задржи (јер има и један веома изражен рестриктивни карактер у погледу привред-

(5) Опширније о овоме у књизи наведеној у фусноти (2).

ног оживљавања и развоја), — пружа шансу да се, као систем за одржавање реалне вредности математичких резерви, задржи за сталну примену у осигурању живота. То би без сумње дало снажан подстрек осигурању живота, а било би, нарочито због антиинфлационог дејства овог осигурања, и у пуном складу са циљевима Дугорочног програма економске стабилизације. Та шанса за један јачи развој осигурања живота, вишеструко корисног, не би се смела пропустити.

4. ОТВОРЕНИ ПРОБЛЕМИ У РЕОСИГУРАЊУ

Као што је познато, у актуарској науци као (математичко-статистичком) делу шире мултидисциплинарне науке о осигурању, „закони случаја“ — који су битан елеменат у механизму модерног осигурања — потврђују се уз постојање одређених услова, везаних пре свега за мноштво ризика који се удружују. Пошто је полазна основа за „законе случаја“ закон великих бројева, уколико је то мноштво веће (и хомогеније etc.), утолико ће се успешније вршити тзв. компензација ризика у простору, што ће рећи: утолико ће се, кроз односну осигуравајућу организацију, успешније изједначавати ризици, односно биће уравнотеженији пословно-технички резултати те осигуравајуће институције (заједнице ризика, односно осигурања). Ако ствари посматрамо кроз ту призму (а тако се, очигледно, мора чинити!), онда је логичан закључак да ни највеће могуће заједнице ризика нису идеално велике, да би резултати изједначавања ризика у њој били апсолутно тачни; и, даље, да се са степеном смањивања једне заједнице хомогених ризика, одговарајуће смањује и вероватноћа да ће се постизавати уравнотежени пословно-технички резултати оносне скупине (заједнице). И ту, у погледу величине скупине, постоји једна доња граница, минималног броја удружених ризика, испод које се не може ићи а да се „осигурање“ кроз ту заједницу не претвори у суштини у „игру на срећу“, и да, дакле, престане да буде осигурање. У модерном осигурању, чија је техничка подлога развијена актуарска наука, настао је механизам реосигурања преко кога се, у суштини, и недовољно велике скупине ризика, у процесу изравнавања ризика, удружују међусобно, и тиме се стварају нужни услови за успешно изједначавање ризика. Отуда је реосигурање постало битна компонента модерног осигурања. У основи, дакле, техничкога карактера, институција реосигурања је, међутим, у условима развијеног капитализма, постала и значајна финансијска институција (као, уосталом, и осигуравајуће компаније уопште, због огромне масе средстава која се код њих акумулирају).

Направили смо овај увод о углавном познатим стварима зато што сматрамо да се само на тој платформи, односно имајући у виду изложене чињенице, може оцењивати оно што ми у земљи имамо и чинимо у сфери реосигурања.

А ми, као што знамо, поред осам заједница осигурања, имамо и пет заједница реосигурања. Ако имамо у виду оно што смо у овом уводу о реосигурању рекли, могло би се поставити питање да ли су оволико бројне осигуравајуће-реосигуравајуће институције у складу с економском рационалношћу. Ми, међутим, живимо у времену када се

политичко веома наглашава у привреди уопште, па дакле није чудно да је, вероватно превише, дошло до изражаја и у осигурању — реосигурању. Паралелизам политичког и економског је, уосталом, наша карактеристика садашњег тренутка: са једне стране, развијамо самоуправни социјализам, као основу нашег социјалистичког живљења и демократије, а са друге стране смо суочени са нужношћу што бржег привредног развоја. Разуме се, не може бити дилема једно или друго, него се мора ићи путем остваривања и једног и другог циља. То су, уосталом, лице и наличје једне те исте ствари. Практично је, али више него важно, питање како их, у ходу, стално држати у мањем или — већем складу. Основно је да се стално, код сваког корака у једној сфери мора водити рачуна шта он производи у другој, и обрнуто — иначе угрожавамо резултате и успех у обе. То је, рекли бисмо, један од садашњих наших најважнијих проблема. Другим речима, реализам нас обавезује да будемо и политички доследни и економски рационални. Уколико смо мудрији при том, у томе смислу да унемо да гледамо и што више унапред, утолико ће се и самоуправљање и привреда успешније развијати. Инсистирати само на једној ствари од ове две, занемарујући другу, значило би погрешан начин и за постизавање управо те на којој инсистирамо, и морало би, дакле, представљати промашај.

То је, наравно, шири проблем, можда наш основни — који се мора имати у виду и кад се ради о осигурању — реосигурању.

А осигурање ће (па углавном и реосигурање) пратити осталу привреду, и кад се ова почела, суштински, кретати у правцу аутархичности — затварања у оквиру тзв. националних економија, под њима (погрешно, наравно) подразумевајући економије република и покрајина — и у њему су се, на одређени начин, манифестовале сличне аутархичне тенденције, барем у погледу стварања „сопствене“ заједнице (осигурања — реосигурања). А у осигурању је то, већ због саме његове природе (коју смо већ истакли), то морало бити најпогрешније: јер је, зар не, главни елемент техничке основе осигурања закон случаја, односно закон великих бројева! Сходно овој актуарској основи, напротив би најцелисходније било, са гледишта услова за компензацију — изравнање ризика, да постоји једна јединствена заједница на читавом југословенском подручју. Наравно, то се политички чини неприхватљиво, и зато би се, онда, решење састојало у коришћењу механизма реосигурања — преко кога би иначе самосталне заједнице осигурања „мешале“ (удруживале) своје ризике, и тако у функционалном смислу постижавале услове за најбоље могуће изједначавање ризика и поред непостојања само једне југословенске заједнице као јединствене организационе форме.

Ово резонување морало би бити још присутније кад се ради о заједницама реосигурања, пошто земља као целина ту има и један допунски специфичан интерес: платнобилансни, односно девизни, који је посебно осетљив и важан у садашњем развојном периоду — за који је основна карактеристика оскудица девизних средстава (одн. платнобилансна дефицитарност), па дакле и неопходност да се у највећој могућој мери економизира девизним средствима.

Наш Устав, као основни закон, није залазио у ове аспекте осигурања (реосигурања), инсистирајући једино на дефинисању нужности пос-

тојања осигурања, за обезбеђење од штета случајнога карактера, и на зајамчавању самоуправних права радним заједницама које удружују средства за осигуравајућу заштиту, у односу на та средства: да га не би отуђивали они из чијег су дохотка настала.

Ни односни закони за спровођење ових уставних норми нису, у постављању основа за систем осигурања — реосигурања, разрадили овај организационо-функционални аспект осигурања (реосигурања) — остављајући, дакле, животу, односно пракси, да они доведу до конкретних решења, свакако на бази слободног одлучивања и самоуправног договорања. На таквој правној платформи настало је садашње стање: да углавном свака заједница осигурања (с изузетком оних са најмањим портфељом осигурања) има, као неку врсту продужене руке (6), своју заједницу реосигурања. Анализа података о раду ових наших реосигуравача показује да они између себе размењују ризике, ретроцесијом, готово само у симболичном обиму (око 5%), а да се њихов портфељ састоји највећим делом (око 70%) од физика преузетих од матичних заједница. Због тога нам се чини оправданим закључак да, иако би то требало да буде њихов основни задатак, не обезбеђују потребну хомогеност портфеља, односно довољан степен изједначавања ризика, као предуслов за уравнотеженост између премија и штета; да дакле, осигуравајуће-технички, све остаје као да (матичне) заједнице осигурања и немају своје заједнице реосигурања — да се, дакле, једино трошкови повећавају

Са друге стране, анализа података о плаћеним премијама иностраним реосигуравачима и наплаћеним штетама од њих показује (према доњој табели) да је земља по основу пасивног реосигурања у иностранству претрпела, у периоду од 1968. до 1984. године, не баш мали девизни одлив од нешто преко 8.630 милиона динара (7).

ТЕХНИЧКИ РЕЗУЛТАТ ПО РЕОСИГУРАЊУ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ РИЗИКА У ИНОСТРАНСТВУ У ПЕРИОДУ 1968—1984.

(у динарима)

Година	Плаћене премије	Наплаћене штете	Технички резултат за Југославију (+) или (—)	Учешће штета у премији реосигурања
1	2	3	4	5
1968.	54.993	7.065	—47.928	12,8
1969.	69.395	29.729	—39.666	42,8
1970.	83.842	41.882	—41.960	49,9
1971.	128.885	83.579	—45.306	64,9
1972.	349.889	228.151	—121.738	65,2
1973.	364.923	249.404	—115.519	68,4
1974.	614.786	302.227	—312.559	49,2

(6) Како је то сликовито изражено у чланку др Р. Трифуновић, *Саосигурање као подршка остваривању стабилизационог програма*, у бр. 3/1985. часописа „Осигурање удруженог рада“.

(7) Који, међутим, треба умањити за износ добијене провизије.

1	2	3	4	5
1975.	662.890	711.734	+48.844	107,0
1976.	1,014.060	652.421	—361.639	64,3
1977.	778.193	427.720	—350.473	55,0
1978.	1,244.659	455.817	—788.842	36,6
1979.	1,208.354	506.286	—702.068	41,9
1980.	1,889.712	1,141.089	—748.623	60,4
1981.	3,300.449	3,163.911	—136.538	95,9
1982.	4,099.306	4,173.483	+74.177	101,8
1983.	6,707.547	4,166.136	—2,541.411	62,1
1984.	9,520.343	7,065.839	—2,454.504	74,2
1985.	16,495.675	8,457.970	—8,037.705	51,3
1968— 1985.	48,532.908	31,864.443	—16,668.465	65,790

Код таквог стања ствари, а имајући у виду задатке које у процесу остваривања Дугорочног програма економске стабилизације треба, са своје стране, осигурање да извршава по значају, односно домаћају своје функције, мислимо да је потребно, и више-него потребно, да преиспитамо и саму правну основу на којој су настале и раде наше заједнице реосигурања, што ће рећи да поново, у светлости наведених досадашњих иокустава (негативних), оцењујемо и сама системска решења за наше реосигурање. При том, водећи рачуна нарочито о платнобиланоним интересима земље, с обзиром да су они, и иначе важни, сада то још и више, и као такви се налазе некако у жижи пажње и самог Стабилизационог програма. У сваком случају, не би ваљало да се и даље задржи садашње ненормално стање, у којем није сасвим јасно је ли заједница реосигурања само нека врста продужене руке матичне заједнице осигурања, као неки њен специјализован „догон“, или је, пак, то једна реосигуравајућа институција оспособљена и да самостално и успешно врши послове реосигурања, у земљи и иностранству — у ком случају би, поред осталог, морала да располаже и довољним резервама. Нужна је, другим речима, друштвена интервенција у виду одговарајућих измена, односно побољшања у самом систему како је законски постављен. Овај би се проблем, наравно, морао претходно што свестраније проанализирати, и онда пронаћи решење које неће сужавати простор за примену принципа самоуправљања али ће, боље но садашњи систем, обезбеђивати интересе нашег осигурања и наше привреде у целини, нарочито девизни систем. Имамо у виду такво законско решење да у земљи постоји само једна заједница реосигурања коју ће самоуправно-договорно формирати све заједнице осигурања (или већина њих — да не би и ту дошло до неке деформације à la veto), с основним елементима организационим и функционалним, који би се законом поставили. Такво решење би нам обезбеђивало вишеструке користи: почев од бољег (оптималног) изједначавања наших ризика у самој земљи, преко смањења трошкова, па све до јачања преговарачке позиције према иностраним реосигуравачима и, кроза то, до постизавања бољих услова за обезбеђење иностраног реосигуравајућег покрића, и дакле, до побољшања девизног ефекта за земљу.

5. СУШТИНА ИНИЦИЈАТИВЕ ЗА НОВУ „САМОУПРАВНУ ТРАНСФОРМАЦИЈУ“ НАШЕГ ОСИГУРАЊА, И ПРАВИ ПУТ ЗА ОПТИМАЛИЗАЦИЈУ ФУНКЦИЈА ОСИГУРАЊА У НАШОЈ ПРИВРЕДИ

Већ смо, у уводном поглављу, напоменули да, у вези са потребом даљих прогресивних промена у области осигурања, постоје и нека погрешна гледишта али таква да би, нарочито с обзиром на то чија су, могла да нанесу штету нашој привреди па, последично, и целом нашем друштвенополитичком систему. Имамо у виду ставове који се настоје да спроведу под видом „самоуправне трансформације“ а у ствари су супротни основним поставкама нашег самоуправљања, поготову економског система заснованог на тим поставкама; ставове који су научно потпуно неосновани а оупротни су и нашем Уставу и законима који су, у сфери осигурања, донети на основу њега — па зато, у суштини, представљају својеврсни покушај ревизије Устава од 1974. године, који је, као што знамо, врло одређено поставио основе нашег новог самоуправно-социјалистичког осигурања (8).

На ове неприхватљиве реформистичке замисли, научно непоткрепљене а при том противуставне по карактеру, било је и извесне јавне реакције, али је материјал о томе који су припремили аутори ипак разматран и на посебном састанку одговарајућег форума Социјалистичког савеза радног народа Југославије — на којем, међутим, није дата подршка тим гледиштима, јер смо ми, позвани на тај састанак, дали аргументовану негативну оцену, и усмено и писмено. Штета што том приликом и формално није донета негативна одлука о понуђеним ревизионим гледиштима. Овако је, на жалост, после извесног мировања читаве ствари — ова опет активирана, и то сада и у смислу практичног спровођења тих погрешних идеја.

У томе, по нашем дубоком уверењу, лежи велика реална опасност од застрањивања и одговарајућих штета, и она сигурно обавезује све који знају суштину осигурања и механизам за његово спровођење, поготову институције које су по својим задацима задужене да се старају о осигурању и његовом развоју (пре свега, Удружење осигуравајућих организација Југославије), да се неодложно и сами активирају у разјашњавању о чему се управо овде ради, и чему би усвајање тих погрешних мишљења водило.

За неки индиферентан однос (пре свега Удружења) према овој важној и осетљивој ствари тешко да би се могло да нађе оправдање, без обзира на разлоге који би се, евентуално, могли навести за то. Важно је, мислимо такође, да се има у виду да је осигурање, на крају крајева, јединствено, и пословање свих заједница осигурања у земљи веома међузависно, и да његова кретања и развој представљају јединствен и нераздељив интерес.

А која је суштина ставова које овде критикујемо? Овде наравно, због ограничености простора, не можемо да се упуштамо у неку систе-

(8) Вид. о томе посебно наш чланак у часопису „Осигурање и привреда“, бр. 2/1980.

матску свестранију анализу (9), него ћемо указати на најбитније карактеристике критикованих ставова:

а) Полазна је у тим ставовима — рекли бисмо — политички мотивисана тежња да се привредне организације у највећој могућој мери растерете издвајања издохотка, па и за осигуравајући фонд (односно за осигурање као његову организациону форму). Можда су, међутим, аутори неки ослонац за своја гледишта налазили и у тезама о тзв. анонимном капиталу — мада се у научном разматрању тога питања указало на погрешност поистовећивања заједница осигурања и банака, и у аргументованим анализама показало да у осигурању не долази до формирања анонимног капитала, и да би то само изузетно и условно могло да настане ако би премијске тарифе биле превисоко утврђиване (10).

б) Због такве тежње занемарује се економски аспект осигурања, а поготову осигуравајуће-техничка (актуарска) сазнања и правила; што је можда још и важније: не води се рачуна о неким основним опредељењима нашег друштва — на пример, да је наша привреда робно-новчана, са радним организацијама као самосталним самоуправним субјектима привређивања, да наша привреда, дакле, није државна нити административно-планска, него планско-тржишна, у којој — полазећи од економске цене — морају у основи важити тржишни закони, итд. итд., па, према томе, у којој мора постојати и осигурање, организовано на научној основи и по принципу еквивалентности права и обавеза учесника у осигурању — наравно, уз истискивање из њега сваке „капиталистичке“ премисе (имамо у виду, пре свега, сферу правних међусобних односа који неизбежно настају у спровођењу осигурања и који, у самоуправно-социјалистичком друштву, морају бити и друкчији од оних у капиталистичком комерцијалном осигурању) (11).

Посебно је важно, у овом контексту, истаћи да се у реформистичком концепту напушта принцип плаћања премије унапред. Такође се поставља принцип да осигураници могу средства осигурања која су „номинирана“ на њих да користе све док не настане потреба да ступе у функцију по основу осигурања — што, другим речима, треба да значи кредитирање осигураника, односно увођење за осигурање и кредитне функције (што је, између осталог, и инконтрабилно и са нашим привредним системом).

в) Заострава се, правилно, питање појачавања превентивне функције осигурања, али на начин као да она све више треба да постане не само главна него и једина функција осигурања. Нереалистичко гледање, и у ствари застрањивање; супротно, уосталом, и Марксовој поставци о нужности постојања осигуравајућег фонда и после нестанка капиталистичког друштва, тј. о нужности издвајања издохотка дела који је потребан за надокнађивање ванредних штета случајног карактера — којих ће, дакле, увек бити, у мањој или већој мери.

г) Програм „самоуправне трансформације“ осигурања није, у првој фази, ишао даље од тога да се премија плаћа тек када настане

(9) Овакву анализу намеравамо да припремимо за неки од наших стручних часописа.

(10) Наш чланак, *Суштина средстава која се формирају у осигурању и њихово јединство у функцији*, у часопису „Осигурање“, Нови Сад, бр. 1/1978.

(11) У научној дисциплини о осигурању је и та функција, поред осталих. Треба видети и наш чланак из 1949. године наведен у фусноти (2).

штета — уместо унапред, како то захтевају принципи модерног осигурања (заснованог, између осталог, и на принципу еквивалентности ризика и премије) као нужност за правилно и ефикасно функционисање механизма осигурања. Међутим, неки чланци објављени касније у часопису „Осигурање удруженог рада“, нарочито уводни чланак у бр. 4/1984. (др Страшко Милошевић, „Солидарност и узајамност у осигурању као фактор стабилизације“), откривају да се у ствари има у виду напуштање (модерног) осигурања као привредне институције, и његова замена нечим у чију би основу били уграђени критеријуми који су типични за опорезивање, односно порески систем. У суштини, то је *негација осигурања*. Коментар као да није ни потребан. Ипак се мора рећи да је то апсурдно у нашем друштвено-политичком и привредном систему заснованим на напред наведеним (и другим) опредељењима и принципима. Осигурању се уопште не може прилазити и третирати га искључиво са гледишта неких политичких текућих потреба, занемарујући принципе и правила модерног осигурања, које иначе као што омо истакли, спада у делатности у највећој мери засноване на научним сазнањима. Из тога би свакако требало извући и закључак: такав приступ би се морао окарактерисати као *антистручан* и, дакле, *антинаучан* — а међутим је ноторно да је марксистичко (и наше) опредељење да се научно приступи свему у највећој могућој мери. Рекли бисмо да се игнорише наука осигурања па и историја осигурања, као њен веома поучан саставни део. У овом контексту је интересантно навести да је у Кини, у оквиру тзв. културне револуције, било застрањивања и у облику суспензије осигурања, као непотребног пошто је наводно све у државним рукама, али да је са фијаском културне револуције, наравно, морало да буде враћено и осигурање. Политичко и економско морају ићи „руку под руку“ али се зато морају уважавати не само политичке потребе него и економска теорија и стварност — уопште и, нарочито, у односном сегменту. Недопустиво је да се, не уважавајући то, размишља углавном само као на некој врсти табула-раза, и онда предлажу, односно остварују промене које се економски и научно уопште не могу бранити.

Укидање издвајања из дохотка за потребе заштите од ванредних штета случајнога карактера створило би, као специфичан облик *дезинвестирања*, још и веће тешкоће но што су оне које имамо у вези с политиком давања олакшица у вези с издвајањем за амортизациони фонд. То би сад било директно подривање привреде, система цена, итд. — и то утолико веће, односно јаче уколико би поменуто укидање издвајања било потпуније.

И док се тако лутало у тражењу неких нових решења, друкчијих од уставних и законских и оних у пракси уходаних, за најфундаменталнија питања осигурања, губило се драгоцене време за стварање услова за што плодотворнију примену уставних поставки о самоуправно-социјалистичком осигурању. А међутим, у осигурању има много ствари које треба поправљати, побољшавати, унапређивати, etc. По нашем мишљењу има неколико група послова који би се морали третирати као приоритетни, који, дакле, заслужују највећу пажњу:

— Први задатак би био *појеватиње* осигурања, кроз одговарајућу темељиту ревизију премијских тарифа, са једне стране, и система ликвидирања штета, са друге.

— Најтешње повезан с овим првим јесте задатак унапређења, на целој линији, пословања-подижући га на што виши ниво организованости и стручне оспособљености радника у осигурању. То, уосталом, налаже и Дугорочни програм економске стабилизације, обавезујући на „повећавање ефикасности привређивања“. У вези с овим, треба имати на уму да постоји и немала обавеза да се велика улагања у модерна техничка средства рада (рачунари и сл.) оправдају одговарајућим резултатима — а ових не може бити ако паралелно (ако не и претходно) кадрови не стекну довољну осигуравајућу стручност да би коришћење ове скупе технике дало очекиване резултате, јер би иначе та крупна улагања представљала расипништво.

— Стално *проширивање обухвата* осигурањем па и укључивањем у осигурање и нових ризика (односно оних који се сада не осигуравају), тј. држање корака са променама у потреби привреде за наслон на осигурање. Ево, читамо баш у осигураничком листу ЗОИЛ „Дунав“ да радне организације траже, на пример, укључивање у осигурање и ризика од роњавања земље, у вези с истраживачким радовима, итд. У оквиру овога задатка се поставља и питање изналажења метода за што потпуније укључење у осигурање и имовине грађана, а посебно, као изузетно важно, за развој осигурања живота и у условима инфлације (што би био и значајан допринос остваривању стабилизационог програма).

— Следећа група послова, односно задатака било би свестрано и продубљено преиспитивање *правног инструментарија* којим се уређују односи у осигурању. Из њих треба истерати оно што још одише капиталистички, односно уговорно-правни систем што потпуније и доследније ускладити са самоуправно-социјалистичким карактером наше привреде и њеним потребама и могућностима.

— Садашња наша тешка платнобилансна ситуација, нарочито услед изразито великих отплатних обавеза по спољним дуговима, обавезује да се у изналажењу решења за обезбеђење довољног степена тзв. изравнања ризика (као предуслова за успешне и уравнотежене пословне резултате у осигурању) на инострано покриће иде само онда и онолико када је и колико то заиста неопходно. Другим речима, то поставља задатак улагања изузетних напора да се пронађу методи односно могућности за један јачи развој *саосигурања* (којега је досада у пракси једва било (12) и реосигурања у земљи (којега такође у досадашњем периоду није било довољно у примени). Ту се мора бити крајње еластичан и упоран, и свакако избегавати „идење линијом мањег отпора“ и дакле, и кад се то не мора, покриће за вишкове ризика обезбеђивати код иностраних реосигураваача; а кад се то ипак мора, изванредно је важно да се постигну што повољнији услови за нас.

— На овај задатак се надовезује још један, такође веома важан, а тиче се наше *организованости*. Наиме, релативно велика бројност наших заједница реосигурања, односно њихова уситњеност, сама собом означава нашу слабу позицију у преговарању о условима с иностраним реосигураваачима. Зато је нужно да се, док не би дошло до системске промене коју смо сүтерисали у поглављу 4 (о отвореним проблемима

(12) Неке иницијативе Удружења осигуравајућих организација остале су без икаквог резултата, али је недавно ЗОИЛ „Дунав“ почео да остварује одребену сарадњу са другим заједницама осигурања у земљи.

у реосигурању), свакако изнађу методи за неутралисање поменуће сла-
бости — пре свега, заједничким, односно јединственим иступањем према
иностраним реосигуравачима, али и на други начин који се пословно,
с истом сврхом, може користити а наш самоуправни механизам га до-
пушта.

*

Поред ових стручних задатака и у осигурању стоји, као изузетно
важан — наравно, и онај везан за унапређење самог самоуправљања,
и делегатског система као његовог саставног дела. Поготову је у осигу-
рању важно да се обезбеди да привреда која у осигурању удружује сред-
ства има заиста пуну контролу, односно власт над овима, и да стварно
у њеним рукама буде одлучивање о свим битним питањима функциони-
сања иначе сложеног механизма осигурања — преко кога се, дакле, на
специфичан начин располаже тим удруженим средствима. Ту има без-
број ствари које ваља побољшавати и унапређивати — почев од начина
презентирања извештаја о појединим питањима спровођења осигурања
до начина на који самоуправни органи доносе своје одлуке. Основно је
код тога да се то не сведе на неки формализам, него да представља
стварно одлучивање и контролу делегата — представника привредних
организација из чијег се дохотка формирају средства осигурања.

6. КАДРОВСКИ АСПЕКТ ПРОБЛЕМА

У трагању за узрочницима углавном неповољног стања у нашем
осигурању, посебно узрочницима штетних појава инсистирања на неким
новим решењима ван уставних, не можемо а да не видимо и нити које
воде ка кадровској политици. Мислимо да ова политика није адекватна
условима и потребама садашњег времена. Као што знамо, у нашим нај-
вишим партијским телима је било, пре неколико година, иницијативе у
томе смислу, али се на жалост није отишло даље од ње. Принципи и
критеријуми који су у ранијој фази, нарочито непосредно после успос-
тављања социјалистичке власти у земљи, могли бити у реду — сада се
појављују као неки анахронизам, који веома смета успешнијем раду и
уопште бржем развоју и, дакле, наноси штете. Имамо у виду, наиме,
кадровску политику за коју је — у условима кад је било, међу актив-
ним радним становништвом, и таквих који се нису слагали са маркси-
стичком идеологијом или су били, чак, и идеолошки противници ново-
успостављеном социјалистичком друштвено-политичком систему — нај-
приоритетнији критеријум оправдано био политичка поузданост. Кроз
ових више од четрдесет година постојања и развијања социјализма у
земљи ствари су се из основа измениле; сада су главна политичка и
уопште друштвена снага у млађим и средњим генерацијама од којих
је највише не само расло него се и родило у новој Југославији. Више
је него депласирано да поред њих (или, још горе, изнад њих) на раду
стоји неки „политички комесар“, који од њих мање зна односно мање
је (ако је то уопште) оспособљен за односни рад а питање је да ли
је уопште политички поузданији.

На садашњем степену развоја ми се готово заричемо у науку и знање уопште, јер оправдано у томе видимо један од основних предуслова за даља прогресивна кретања нашег друштва. То, по нашем мишљењу, обавезује на заокрет у кадровској политици, у томе смислу, разуме се, да за добијање радног места уопште, поготову за она руководећа (која су по правилу од највећег утицаја на радне резултате, односне радне организације), најважнији критеријум буде стручна оспособљеност, дакле знање и радна способност кандидата. Другим речима, нужно је да се институцији конкурса даде пуна вредност, и она потврди као заиста демократска. То, чини нам се, налаже да би се кадровска координациона тела морала укинути — осим можда, барем у прво време, за места изузетно важна и осетљива, рецимо са гледишта безбедности земље и сл.

А вероватно би служило ствари у истом смислу ако би се укинула пракса листа потенцијалних кандидата за руководећа места у привредним организацијама, из којих кадровско координационо тело одабере кандидата за конкретна радна места. У нашим садашњим условима, постојање листа кандидата предодређених за руководећа места који од термина једног избора до другог кружно, у суштини, размењују места — противно је свим нашим опредељењима, и политичким и економским, а делује врло негативно, психолошки па и политички, на радне људе ван тих листа. Уосталом, у истом смислу се, у оквиру припрема за садашње делегатске изборе у нас, прилично енергично залагао и наш ССРНЈ — инсистирајући на одлучном напуштању праксе да је свако способан за сваку функцију (радно место).

Нећемо, наравно, да кажемо да више уопште није потребно да се води рачуна и о политичком убеђењу и карактеру кандидата, али то треба да буде само један од критеријума у нормалном конкурсном поступку.

Модерно осигурање и у теорији и у практичној примени није проста институција — напротив. Оно је, свакако више него и једна друга привредна делатност, засновано на научним сазнањима и функционише уз примену научно постављених принципа и правила. Због тога би се, пре свега у њему, на руководећа места требало да долази по критеријуму знања, односно стручне оспособљености.

У овом контексту, важно је да се укаже да иначе осигурање као дисциплина, и научна и практична, има три основна елемента:

- економски,
- осигуравајуће-технички (актуарски) и
- правни.

Да би се успешно обављао посао осигурања, поготову да би се умело руководити осигуравајућом институцијом, потребно је једно довољно широко и подубљено знање свих ових видова у којима се јавља модерно осигурање, и више од тога — нарочито што се тиче економског елемента као основног.

Завршни закључак би, мислимо, морао бити: да на руководећа места у заједницама осигурања треба да долазе стручњаци у материји осигурања, барем првенствено они, а да, када то ипак није случај — то буду личности велике економске културе али и са довољним фондом

знања о осигурању, нарочито са добрим познавањем механизма осигурања. Таква политика би обезбеђивала праве услове за стварно прогресивна кретања у осигурању па и у привреди уопште, а била би заиста и у пуном складу с нашим општим опредељењима.

Dr. Antonije Tasić,

Retired Professor of the Faculty of Economics in Subotica

PROPERTY AND LIFE INSURANCE IN THE CONDITIONS OF IMPLEMENTING THE LONG-TERM PROGRAM OF ECONOMIC STABILISATION

Summary

Although financial business results of our insurance communities are positive, the general assessment by the author is negative, since viewed through so-called technical results, which are more adequate as criteria, the business is not always balanced. However, there are cases, although not frequent, that some work organisations which are insured, are refunded a part of paid premiums which, according to the author, is contrary to the insurance-technical principles and also, in essence, to the Long Term Program of Economic Stabilisation, since by this in fact the consumption is increased without the corresponding increase in productivity of labour, namely of production.

Actual basis of insurance and reinsurance requires great concentration in the sphere of insurance, but our system permits also the existence of a number of communities (of insurance-reinsurance), followed by the tendency of autarchic behaviour which is found in the sphere of the entire economy. In case of reinsurance this necessity of concentration is particularly expressed by the very fact of the character of that business form, the more so because of the need of protecting in a better way the balance of payment, namely the foreign exchange interests of the country, which are important in themselves, while they are even more important in the process of implementing the program of economic stabilisation.

Particularly, and with emphasis, the phenomenon of searching for new solutions in the system of insurance is treated, outside the ones (and, in essence contrary to them) which have been established in the 1974. Constitution and by the statutes enacted on the ground of it, which solutions did not develop fully in practice. And to make things even worse: suggested new solutions in fact mean the negation of insurance, with all relevant numerous and important implications. The author concludes that this conception, which is not founded theoretically and which is economically irrational, amounts to a unilateral political view. In other words, to try to free the economy as much as possible of setting apart out of income, while not taking into account in relation to this the economic consequences and even the relatives (namely, the facties that sudden damages of natural causes will occur nevertheless).

The causes for mentioned negative phenomena are to be found, according to the author, also in the policy of acquiring competent personnel, which applies to relatively unsuccessful development of insurance, too. The author opts for the reaffirming the institute of public competition in employment, which would make as the primary requirement the professional qualification and capacity for relevant jobs. Contemporary insurance, as an activity based on scientific achievements and prerequisites, is particularly sensitive in the above respect.

*Dr Antonije Tasić,
ancien professeur à la Faculté de sciences économiques à Subotica*

L'ASSURANCE DES BIENS ET DES PERSONNES DANS LES CONDITIONS DE RÉALISATION DU PROGRAMME DE STABILISATION ÉCONOMIQUE A LONG TERME

Résumé

Malgré que les résultats d'affaires financiers de nos communautés d'assurance soient positifs, l'évaluation globale de l'auteur est négative. D'après lui, du point de vue des soi-disant résultats techniques, comme des critères plus adéquats, les affaires ne sont pas toujours en équilibre. Cependant, il y a des cas, à vrai dire isolés, où on rembourse aux organisations de travail assurées une partie de primes d'assurance payées, ce qui est, d'après l'auteur, contraire aux principes d'assurance techniques et, en effet, au Programme de stabilisation économique à long terme étant donné qu'on augmente ainsi la consommation sans augmenter la productivité de travail ou bien la production de manière correspondante.

La base actuarielle de l'assurance et de la réassurance exige une concentration aussi grande que possible. Notre système permet qu'un grand nombre de communautés (assurance-réassurance) existe, cependant, avec une certaine tendance de cloisonnement autarchique, ce qui existe également dans d'autres domaines économiques. En ce qui concerne la réassurance, ce besoin de concentration est renforcé par la nature-même de ce genre d'affaires, mais cependant pour protéger les intérêts de bilan de paiements, ou plutôt, les intérêts des devises du pays. Quoique leur importance y'était déjà considérable, celle-ci a accru à l'heure actuelle par la mise en oeuvre du programme de stabilisation économique. On traite particulièrement et d'une manière accentuée le phénomène de recherches de solutions dans le système d'assurance, hors de celui-ci (ce qui veut dire contre lui) instauré par la Constitution de 1974 et par les lois prises en vertu de celle-ci, quoiqu'il n'ait pas encore pris pleinement place dans la pratique. Ce qui est encore pire, c'est que les nouvelles solutions suggérées sont en effet la négation de l'assurance avec toutes les implications considérables et délicates. L'auteur estime qu'une telle conception, qui n'est pas fondée sur une base scientifique et qui est économiquement irrationnelle, représente une attitude politique de caractère unilatéral. Cette conception n'est qu'une tendance d'exempter les entreprises de contributions financières, ne prenant pas ainsi en considération les conséquences économiques et la réalité (des dommages extraordinaires de nature élémentaire seront toujours présents).

Selon l'auteur, les phénomènes négatifs mentionnés ainsi que l'inefficacité du développement de l'assurance sont dus aussi à la politique de cadres. Il s'engage pour l'affirmation de l'insitut de concours. Toutefois, le critère principal doivent être les connaissances exigées, ou plutôt, la qualification pour le poste en question. L'assurance moderne, étant une activité fondée sur des connaissances et des prémisses scientifiques beaucoup plus que dans d'autres activités, est particulièrement sensible sur ce point de vue.